

UWAGA: # po prawej na dole powiększy obraz na całą stronę. „+” lub „-” zmieni jego wielkość.

Aleja Stalina w Berlinie Wschodnim. (Karl-Marx-Allee, 10243 Berlin)

Opracował Witold Pronobis

Miejszem szczególnie ważnym w zimnowojennej konfrontacji pomiędzy ZSRR a USA stał się Berlin, a jednym z obszarów walki stała się architektura na obszarach niemal całkowicie zburzonego w 1945 roku miasta. Ślady tego starcia są powoli zamazywane, ale wzniesione budowle ciągle pozostają trwałym śladem niedawnego politycznego podziału kraju. Przypominają one fasadowy dobrobyt oraz trudną, pełną przemocy wobec obywateli, historię tej części Niemiec. NRD, od chwili swego powstania w 1949 r. nadal pozostawało pod silnym wpływem Związku Radzieckiego. Sporządzony wówczas program odbudowy części miasta pozostającej w ich administracji, ochrzczono nazwą „Nationales Aufbauwerk” (Narodowy Plan Odbudowy). Zgodnie z zasadami forsowanymi przez Moskwę, architektura odbudowy miała charakteryzować się „demokratyczną treścią” oraz „formą narodową”.

Rozpoczęto od realizacji projektu reprezentacyjnego bulwaru, o nazwie *Stalinallee*.

Miał być wyrazem panującego w ZSRR socrealizmu, obowiązywał w tam już od początku lat trzydziestych XX wieku. Przyświecało mu zaangażowanie sztuki w „walkę o socjalizm”, by przybliżyć jego idee w formie dostępnej obywatelom i głównemu adresatowi, czyli robotnikowi. Na frontowych ścianach budynków, lub otaczających je placach, zalecono tworzenie obrazów i rzeźb o tematyce nawiązującej do politycznego ustroju narzuconego obywatelom zamieszkującym tę część Niemiec. Treścią owych „dzieł sztuki” były: praca fizyczna, sceny z rewolucji proletariackiej, bohaterstwo Czerwonej Armii, realizacji wielkich przedsięwzięć budowlanych, i portrety przywódców partii. Obowiązkowo też samego Stalina.

By pozostać w zgodzie z zachowaniem sugerowanej przez Moskwę „formy narodowej”, berliński bulwar Stalinallee, nawiązywał do stylu neoklasycznego, zgodnie z wizją znanego XIX - wiecznego berlińskiego architekta, Carla Schinkel'a (czyli elementów pruskiego klasycyzmu). Zwłaszcza po wizycie w Moskwie w 1950 r. czołowych wschodnioniemieckich architektów zaczęto wzbogacać wznoszone już budynki o klasycystyczne formy i zdobienia. Zwieńczone kopułami bliźniacze wieże *Frankfurter Tor*, wyznaczające początek „socjalistycznej arterii” w nowej

stolicy NRD, wyraźnie nawiązują do motywu będących jedną z wizytówek XIX wiecznego Berlina wież dwóch katedr – niemieckiej i francuskiej – na *Gendarmenmarkt*.

Magistrala, przy której wybudowano ten urbanistyczny kompleks, przebiega wzdłuż zniszczonej podczas wojny *Große Frankfurter Straße*. Jest częścią osi wschód-zachód; przecinając *Alexanderplatz*, aż do bulwaru *Unter den Linden*. Aleja oprócz funkcji mieszkaniowych w przylegających budynkach, miała służyć również, jako reprezentacyjna przestrzeń ulicznych parad i pochodów. Jest szeroka na niemal 90 metrów z cofniętymi za trawnikami, kilkupiętrowymi budynkami o wypielęgnowanych elewacjach, pokrytych glazurą.

Miejsce po zdemontowanym w 1961 r. pomniku Stalina

Jednak pierwszym, zrealizowanym zgodnie z doktryną architektoniczną stalinizmu, modelowym obiektem okresu stalinizmu w Berlinie, stał się gmach ambasady Związku Radzieckiego, przy *Unter den Linden*. W latach 1949–1951 wzniesiono po usunięciu ruin byłego hotelu Bristol, kompleks składający się z trzech symetrycznych części, z zewnętrzną fasadą pokrytą kamieniem. Środkową część stanowił główny budynek z portykiem, zbudowany w stylu przyjętego dla Berlina socjalistycznego klasycyzmu. Bogato ozdobiony wewnątrz zawierał też, używaną do uroczystych przyjęć i uroczystości ogromną, reprezentacyjną salę, wraz z kopułą ze szklanej mozaiki. W budynku znalazła też miejsce sala widowiskowo-koncertowa na 400 miejsc. Inauguracja nowej ambasady miała miejsce w listopadzie 1952 z okazji obchodów 35. rocznicy Rewolucji Październikowej. Był to pierwszy po II wojnie światowej, nowo wzniesiony budynek w zachodniej części *Unter den Linden*. W latach 1953–1955 ambasador pełnił jednocześnie funkcję Wysokiego Komisarza ZSRR w Niemczech.

Sama Aleja Stalina została zaprojektowana w soc-realistycznym stylu. W grudniu 1952 roku oddano do użytku pierwsze mieszkania, w 1953 roku ukończono zachodni odcinek alei wraz z Strausberger Platz.

Po śmierci Stalina w 1953 roku nastąpiły zmiany, które miały wpływ na politykę urbanistyczną NRD. Czas monumentalnych budowli się skończył, a przyszłość widziano w powszechnym uprzemysłowieniu technologii budowlanej; od połowy lat 50. eksperymentowano w NRD z elementami prefabrykowanymi. Drugi etap budowy *Stalin Allee* realizowany po śmierci Stalina (w 1953 r.), przybiegał już od 1956 r. według nowej doktryny ekonomicznej i w nowej technologii (płyty betonowe). Nazwę samej alei przemianowano wówczas na *Karl-Marx-Allee* (i tak nazywa się ona do dzisiaj).

Dziś *Karl-Marx-Allee*, jako oś urbanistyczna, kojarzona jest przede wszystkim z „sorealistycznym klasyzmem”. Stała się nie tylko pomnikiem powojennej odbudowy w Berlinie wschodnim, ale także ważną arterią komunikacyjną tego miasta.

Już w czasach Chruszczowa Idee te realizowano w ramach enerdowskiej odmiany socrealizmu. Najlepiej widać to w dużych założeniach urbanistycznych Berlina, takich jak zabudowa Alexanderplatz z „Domem Nauczyciela”, Halą Kongresową czy szeroko rozreklamowaną Wieżą Telewizyjną (którą nota bene zbudowała firma szwedzka)

Fragment mozaiki na berlińskim „Domu Nauczyciela” („Haus des Lehrers“), zbudowanym w 1963 r.

XXX

Historię Alei Stalina najlepiej prześledzić dzisiaj można w **Café Sibylle** (obecnie Karl-Marx-Allee Nr. 72). Pierwotnie dzisiejsza kawiarnia funkcjonowała jako tzw. „**Milchbar**” (czyli bar mleczny), oddany do użytku tuż przed śmiercią Stalina. W latach 60. XX wieku bar przekształcono w obszerną kawiarnię, która zaczęła funkcjonować jako **Café Sibylle**. Nazwa była związana z popularnym w NRD magazynem dla kobiet „Sibylle”.

Można było tu spotkać znanych redaktorów komunistycznych gazet i modelki z pokazów mody. Ze względu na adres, kawiarnia stała się ekskluzywnym miejscem spotkań komunistycznej śmietanki towarzyskiej wschodniego Berlina. Zamknięto ją po upadku muru berlińskiego i przez niemal 10 lat jej okna i drzwi pozostawały zabite deskami.

Uruchomiono ją ponownie (przejętą przez prywatnego właściciela) na początku 2000 roku. Obok funkcji kawiarnianej otwarto stałą wystawę, pokazującą historię *Stalinallee/Karl-Marx-Allee*. Tłem stały się odkryte pod warstwami późniejszych farb, malowidła ściennie z lat 50. Na wystawie zobaczyć można plany budowy alei, zdjęcia i najróżniejsze eksponaty z czasów świetności lokalu - aż do upadku komunizmu. Znajdują się tu także różne przedmioty codziennego użytku, charakterystyczne dla enerdowskiej rzeczywistości lat 50-tych i 60-tych. Do najciekawszych elementów wystawy należą fragmenty byłego pomnika Stalina, który stał na *Stalinallee* w latach 1951–1961: ucho i kawałek brody dyktatora.

W oficjalnej ceremonii inauguracyjnej, wskrzeszającej ten komunistyczny przybytek, wziął udział Hans Modrow, ostatni szef rządu NRD, który wspominał kawiarnię jako niezapomniany „symbol stolicy NRD”. Goście kawiarni to obecnie, ciągle jeszcze w dużej części są dawni NRD-owscy aparatczycy, z rozrzewnieniem wspominający tamte najpiękniejsze dla nich lata.